Stem lesstof af op ontwikkelingsfase van kind

Een van de oorzaken van de daling van het onderwijsniveau op de basisschool ligt in de opvatting dat het intelligentieniveau van kinderen verhoogd zou kunnen worden. Hoog tijd om weer rekening te gaan met de psychologische ontwikkeling van het kind, vindt **dr. Ewald Vervaet**.

De Inspectie van het Onderwijs meldde in haar ”Staat van het onderwijs” van 11 april dat het onderwijsniveau van de basisschool over de hele linie achteruitholt, vooral in de kernvakken. In 2017 verlieten 3500 leerlingen groep 8 met onvoldoende leesvaardigheid en 13.000 leerlingen met onvoldoende rekenvaardigheid. Het aandeel leerlingen dat onvoldoende leesvaardig is, steeg in twee jaar van 1,4 naar 2,2 procent.

De onderwijsinspectie begrijpt niet waarom het onderwijsniveau daalt. Volgens mij zit de verklaring in het feit dat de ontwikkelingspsychologie, de onderwijskunde en de testpsychologie zich met het onderwijs bezighouden vanuit onhoudbare invalshoeken. Daardoor zijn twee punten scheefgegroeid: leerlingen krijgen stelselmatig leerstof waar ze nog niet rijp voor zijn; en leerlingen worden stelselmatig niet reëel getoetst maar getest.

(On)ontwikkelbaarheid

De kiem van het vroegtijdige aanbod is door de natuurkundige, filosoof en pedagoog Philip Kohnstamm gelegd. In 1929 maakte hij kennis met de opvatting dat het intelligentieniveau van kinderen verhoogd zou kunnen worden. Hij was meteen gewonnen en introduceerde die opvatting in ons land. De neerlandicus, filosoof en pedagoog Martinus Langeveld werkte die opvatting uit tot de gedachte van de ontwikkelbaarheid van het kinderlijke denken. Die institutionaliseerde hij in 1946 in het Pedagogische Instituut in Utrecht.

Dat instituut leidde tientallen (latere) hoogleraren onderwijskunde of ontwikkelingspsychologie en docenten van kweekscholen en pabo’s op. Zo ontstond er aan onze universiteiten en pabo’s een betrekkelijk gesloten netwerk dat de externe ontwikkelbaarheid van de intelligentie op filosofische gronden mogelijk acht en de feitelijk bestaande psychologische ontwikkelingsfasen van het kind ontkent of negeert.

Zo kon het gebeuren dat de kleuterschool en de lagere school op filosofische gronden in 1985 zijn gefuseerd tot de basisschool. En dat leerlingen daarna steeds meer zaken moesten leren waar ze op filosofische gronden aan toe zouden zijn, maar waar ze feitelijk niet aan toe waren. Zie de term ”streefniveau” die vijftig keer in de ”Staat van het onderwijs” staat: er zijn op filosofische en allerminst feitelijke gronden streefniveaus waar scholen naartoe moeten werken.

Lettertraining

Een voorbeeld is dat de onderwijsinspectie –volgens mij buiten haar toezichthoudende taak– in 2006 alle basisscholen ertoe opriep om in groep 2 en eventueel ook in groep 1 letters aan te bieden. Feit is echter dat kinderen toen en nu gemiddeld rond 6,5 jaar leesrijp worden en dan wat aan letters hebben. Niet-leesrijpe kinderen die in juni achttien letters blijken te kennen, zijn na de zomervakantie meer dan de helft vergeten… De onderwijsinspectie laat lettertraining aan kleuters voortbestaan op grond van de vrijheid van onderwijs. Volgens mij geeft artikel 23 geen recht om slecht onderwijs te mogen geven.

Een ander voorbeeld zijn de spellingstoetsen van het Cito, waarover straks meer. Zo zitten woorden zoals ”luid” en ”muren” in de toets die het Cito aanbeveelt voor het slot van groep 4. Het gemiddelde kind is echter pas in groep 6/7 aan /luit/-luid en /muu-run/-muren toe. Door de waarde die schoolbesturen en de onderwijsinspectie aan Cito-toetsen hechten, trainen veel scholen daarom –zeer tegen hun zin– groep 4 na de jaarwisseling op de desbetreffende spellingsregels. Daardoor halen ze op de korte termijn goede resultaten. Vervolgens moeten ze de leerlingen nog zo’n jaar of twee blijven verbeteren vanwege de vele spellingsfouten die ze maken: ”hoet” (voor ”hoed” vanwege / hoetju/), ”ze spelden” (voor ”ze speelden” vanwege ”ze spelen”).

Scholen zouden echter eerst moeten kunnen nagaan of een kind rijp is voor deze spellingsvaardigheden, dan de betreffende spellingsregels aanbieden en tot slot toetsen in hoeverre ze die regels beheersen.

Neerwaartse spiraal

Het gevolg van al die voortijdigheid is: leerlingen krijgen weerzin tegen lezen en Nederlands, meer faalangst, minder gevoel voor zelfwaarde, afnemende leesvaardigheid. Leerkrachten branden af vanwege het alsmaar moeten uitleggen van wat maar niet beklijft, en het alsmaar moeten verbeteren. Veel tijd en energie zouden beter besteed kunnen worden aan stof waar de leerlingen wél aan toe zijn.

over forum

De aanbevolen lengte van een bijdrage voor Forum bedraagt 750 woorden. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden bijdragen (zonder overleg) te redigeren en/of in te korten, of zonder opgave van reden te weigeren.

Coördinatie: Wim Lemstra en Hans-Willem Westerbeke
E-mailadres: forum@refdag.nl

In de rubriek Opgemerkt kunnen abonnees reageren op de redactionele inhoud van het RD. Uitzonderingen zijn: andere brieven in Opgemerkt, de rubriek "Kerkelijke pers/ZoGezegd/Menens", meditatieve bijdragen en recensies. Inzendingen (maximaal 300 woorden) moeten zijn voorzien van naam en adres van de schrijver. De redactie behoudt zich het recht van bekorting of weigering voor.

E-mailadres: hoofdredactie@rd.nl

Plaatsing van bijdragen voor Forum of ingezonden brieven betekent niet dat de redactie met de inhoud ervan instemt.
Door het inzenden van een brief of opiniebijdrage verleent de schrijver aan Erdee Media Groep een niet-exclusieve licentie om het werk vast te leggen, te verveelvoudigen en te verspreiden in gedrukte, elektronische of andere vorm, zoals cd-rom, databank, internet of geluidsdragers.

„Leerlingen moesten na 1985 steeds meer zaken leren waar ze op filosofische gronden aan toe zouden zijn, maar waar ze feitelijk niet aan toe waren." Foto: kinderen bij een woordenlijst die Amsterdamse kleuters moeten leren van de gemeente. beeld ANP, Ilvy Njiokiktjien

Ten opzichte van de filosofisch beleden streefniveaus vielen de resultaten altijd al tegen. Volgens de dominante richting werd dan steeds aanbevolen om iets nóg vroeger aan te bieden, daarmee een neerwaartse spiraal in stand houdend. Volgens op feiten gebaseerde inzichten moet men echter op tijd beginnen – als het kind ergens rijp voor is.

De kiem van het oneigenlijke toetsen ligt in het Cito, zoals dat rond 1960 van start ging. Een test is doorgaans een meerkeuzetoets en herkent men aan het feit dat er afwijkingen van een gemiddelde uit komen. Er zitten geen ontwikkelingspsychologische en/of onderwijskundige en/of pedagogische inzichten achter.

Tests berusten op twee onhoudbare opvattingen over meten. Ten eerste: een gemiddelde van alle scores zou een groep leerlingen kenmerken, en elk kind dat niet precies het gemiddelde scoort, zou daar een afwijking van zijn. In de natuurwetenschappen is een dergelijke manier van meten houdbaar. Zo geeft het gemiddelde van 25 metingen de stand van een ster het beste weer en elke meting die van het gemiddelde verschilt, is een afwijking. Bij scores van leerlingen is dat echter niet het geval.

Ten tweede: elke leerling ontwikkelt zich, ook in elk schoolvak. Een kleuter heeft niets aan letterkennis, een jong schoolkind wel; eerst kan een kind niet nagaan of het "hand" of "hant" moet zijn, daarna wel. Een test middelt eerst over alle kinderen, rijp en niet-rijp, en bepaalt daarna de afwijking van het gemiddelde voor elk kind afzonderlijk. Daardoor weten we niet de oorzaak van de lage score. Mogelijk was het kind rijp maar kreeg het slecht onderwijs. Maar het kan ook niet-rijp zijn geweest. Een 'behandelplan', dat een leerling met een slechte score nu krijgt, is in dat geval nutteloos. Een kind dat passend naar zijn ontwikkelingsfase nog slechts kruipt, behandelen we toch ook niet om te gaan lopen…

Proeven

Behalve tests zijn er binnen het toetsgebeuren ook proeven. Rijpheid voor bepaalde schoolstof bepaalt men met rijpheidsproeven. Ze zijn op houdbaar gebleken ontwikkelingspsychologische inzichten gebaseerd en kunnen dus –anders dan tests– verantwoord worden gebruikt in het onderwijs.

In de leesrijpheidproef bijvoorbeeld schrijft een kind eerst enkele woorden die het zich spelenderwijs heeft eigen gemaakt: RIK (eigen naam), MAMA en LOTTE (zus) – met hoofdletters en zonder spiegelingen. U schrijft met die letters het woord KROM. Als hij dit als „k, r, o, m" leest, vormt hij geen woord en is hij niet leesrijp. Maar als hij KROM als „k, r, o, m; krom" leest, vormt hij het woord krom en is hij wel leesrijp. Voor spellingsrijpheid bestaan soortgelijke proeven.

Verder zijn er vorderingsproeven zoals overhoringen, proefwerken en examens zonder meerkeuzevragen. Daarmee gaat men na in hoeverre een leerling de stof, waar hij rijp voor was, zich daadwerkelijk eigen heeft gemaakt.

Zeven stappen

De problemen in het Nederlandse onderwijs zijn ernstig, zitten vanwege hun lange voorgeschiedenis diep en hangen met elkaar samen. Zeven noodzakelijke, tegelijk te zetten stappen zijn volgens mij:
○ Alle betrokkenen wijzen niet elkaar als schuldige aan, maar erkennen dat ze allemaal slachtoffer zijn van de geschiedenis sedert 1946 en rond 1960, huilen samen uit en beginnen opnieuw vanuit de fasen van het kind en proeven.
○ De leerkrachten worden weer meester over het lesgeven.
○ De pabo's zetten de gedachte aan de ontwikkelbaarheid van de intelligentie opzij en leiden weer op in de theorie en de praktijk van de ontwikkelingsfasen.
○ De onderwijsinspectie controleert of een school elk kind op het niveau van zijn psychologische ontwikkeling aanspreekt en niet erboven, en ziet onderwijsresultaten als sluitstenen van dat proces.
○ De onderwijsinspectie erkent alleen nog proeven als geldige en betrouwbare meetinstrumenten.
○ Het Cito maakt slechts rijpheids- en vorderingsproeven of sluit de deuren.
○ De regering en de Tweede Kamer spreken uit dat dit de laatste structuurwijzigingen zullen zijn en dat er alleen nog bijstellingen komen voor hobbels die zich ongetwijfeld zullen voordoen.

De auteur is als wis- en natuurkundige en als ontwikkelings- en leespsycholoog verbonden aan Stichting Histos te Amsterdam. Zie verder hierover zijn boek "Basisonderwijs zonder basis" (2016).

DUURZAAMHEID & ECONOMIE

Beperkingen en kansen

Iedere beperking biedt nieuwe mogelijkheden. Beperkingen vormen een bron van kansen.

Een mooi voorbeeld hiervan zag ik vorige week. In Wamena, de stad waar wij wonen, werd een nieuw kerkje in gebruik genomen. Een nieuwe gemeente, ongeveer 5 kilometer van de moedergemeente. De reden dat deze nieuwe gemeente ontstaan was, lag in een verbod. Drie jaar terug heeft de burgemeester de zondagsrust ingesteld. Winkels mogen niet open voor vier uur 's middags, en ook taxi's en andere vormen van publiek transport zijn tot die tijd verboden. Het gevolg was dat het ineens heel lastig was om naar de kerk te gaan voor mensen die verder weg woonden. Vijf of meer kilometer lopen, heen en terug, was te veel voor veel gemeenteleden, vooral bestaand uit studenten die aan de rand van de stad woonden. Daarom belegden ze een eigen dienst, in een klein houten gebouwtje dat ze in elkaar geknutseld hadden.

De kerkenraad van Wamena raadde het af: Hoe zou deze gemeente kunnen bestaan? Hoe gaan deze armlastige studenten een kerkgebouw betalen? Wie wil er komen preken voor een paar mensen? Drie jaar later staat er een eenvoudig kerkje, is er een eigen predikant en zijn er zo'n 300 gemeenteleden.

De beperking van het niet zo ver kunnen reizen, bood dus de kans om een nieuwe gemeente te vormen. Zo'n honderd jaar terug gebeurde dat in Nederland ook vaak, maar door de toegenomen mobiliteit is de actieradius behoorlijk opgerekt. Toch zou het best aardig zijn om eens te bedenken hoe anders de kerkelijke kaart van Nederland eruit zou zien als iedereen binnen een straal van 5 kilometer naar de kerk zou gaan. Misschien zouden er heel wat minder 'witte vlekken' op de kaart van Nederland zijn als iedereen zou kerken waar hij of zij woont.

Beperkingen of problemen leiden tot twee soorten kansen. De eerste soort is het bekende " thinking out of the box". Een oplossing zoeken die het probleem vermijdt, zoals in het voorbeeld van de nieuwe gemeente. Er is een probleem met transport, en dat wordt niet opgelost door een andere vorm van vervoer te zoeken, maar door een nieuwe gemeente te stichten. Zo leiden beperkingen tot nieuwe, soms helemaal niet probleemgerelateerde oplossingen.

De tweede soort leidt tot oplossingen die direct met het probleem te maken hebben. Een bedrijf heeft een probleem met de elektriciteitsvoorziening en lost het op door zonnepanelen te installeren. Dat wordt "thinking inside the box" genoemd. Het probleem wordt niet vermeden, maar het probleem wordt opgelost.

Een aantal jaren geleden deed ik samen met collega's onderzoek naar het zien van nieuwe kansen door ondernemers, tijdens de economische crisis in de periode 2008 tot 2011. We keken naar verschillende soorten beperkingen en probeerden een relatie te leggen met de kansen die de ondernemers zagen. Opvallend genoeg bleken de meeste ondernemers vooral inside the box te denken. Ze zagen kansen die direct te maken hadden met de problemen en beperkingen waar ze tegenaan liepen. Kansen in andere gebieden zagen ze in mindere mate. Dit is een belangrijk inzicht, want mogelijk worden goede kansen over het hoofd gezien en richt de ondernemer zich vooral op het oplossen van huidige problemen.

Onderzoek naar creativiteit toont aan dat mensen nieuwe mogelijkheden zien als er beperkingen zijn. Geef kinderen een zak met blokken, waarmee je feitelijk alleen kunt stapelen, en er komen allerlei nieuwe vormen en bouwwerken.

Toch bleek ook uit ons onderzoek dat beperkingen bij ondernemers niet altijd leiden tot het zien van nieuwe mogelijkheden. Bij sommige beperkingen bleken de ondernemers juist minder kansen te zien. Vooral beperkingen die te maken hadden met klantcontact en met producten of diensten hebben een negatief effect. Soms kunnen die zo serieus zijn dat je er geen gat meer in ziet. Aan de andere kant hebben bijvoorbeeld financiële beperkingen –tekorten, of moeilijkheden om geld te lenen– een positieve invloed. Als er een financieel tekort is, daagt dit blijkbaar uit tot het zoeken van oplossingen en het verkennen van nieuwe kansen. Ander onderzoek toont zelfs aan dat veel geld meestal slecht is voor het zien van nieuwe kansen. Er is geen noodzaak om nieuwe dingen te doen – met als gevolg dat welvarende bedrijven soms te laat reageren als het tegenzit.

De meeste ondernemers bleken vooral "inside the box" te denken

Beperkingen zijn goed en stimuleren het zien van nieuwe kansen. Maar let op dat je niet bij de pakken neer gaat zitten doordat de problemen je boven het hoofd groeien. Of dat je juist kansen mist doordat je het te goed hebt. En misschien missen de kerken wel lokale kansen doordat ze bouwen op de toegenomen mobiliteit.

Elco van Burg is consultant bij Lentera Papua in Indonesië en universitair hoofddocent ondernemerschap aan de Vrije Universiteit Amsterdam.